

پروتکل‌های اول و دوم الحاقی
به کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو

حقوق بین‌المللی بشردوستانه مجموعه‌ای قوانینی است که در زمان جنگ، از کسانی که در مخاصمات شرکت نداشته و یا دیگر ندارند، حمایت کرده و ابزارها و روش‌های جنگی را محدود می‌کند. این حقوق هم در درگیری مسلحانه بین‌المللی و هم در درگیری‌های مسلحانه غیربین‌المللی اعمال می‌شود. اسناد اصلی حقوق بین‌المللی بشردوستانه، کنوانسیون‌های ژنو مصوب ۱۲ آگوست ۱۹۴۹ (۱۳۲۶/۵/۲۱) برای حمایت از قربانیان جنگ هستند. این کنوانسیون‌ها، که در سطح جهانی پذیرفته شده‌اند، از مجروحان، بیماران، کشتی‌شکستگان، اسیران جنگی و غیرنظامیان حمایت می‌کنند. همچنین بر اساس این معاهدات، مأموریت‌های پزشکی، کارکنان درمانی، واحدها و تأسیسات درمانی و وسایل حمل و نقل درمانی مورد حمایت قرار می‌گیرند. با این حال، در این کنوانسیون‌ها به چند زمینه‌ی مهم، مانند نحوه هدایت مخاصمات و حمایت از غیرنظامیان در برابر آثار مخاصمات، توجهی نشده‌است. برای جبران این کمبودها، دو پروتکل هم در سال ۱۹۷۷ تصویب شدند. این پروتکل‌ها مکمل، و نه جایگزین، کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ هستند.

این دو پروتکل عبارتند از:

- پروتکل الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو مصوب ۱۲ آگوست ۱۹۴۹، مربوط به حمایت از قربانیان درگیری‌های مسلحانه‌ی بین‌المللی (پروتکل اول)؛
- پروتکل الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو مصوب ۱۲ آگوست ۱۹۴۹، مربوط به حمایت از قربانیان درگیری‌های مسلحانه‌ی غیربین‌المللی (پروتکل دوم)؛

هدف پروتکل اول چیست؟

پروتکل اول قابل اعمال بر درگیری‌های مسلحانه‌ی بین‌المللی، روش‌های انجام عملیات نظامی را محدود می‌کند. تعهدات مقرر در این سند، بار غیرقابل تحملی بر دوش مسوولان اجرای عملیات نظامی نمی‌گذارند، چرا که بر حق هر کشور در دفاع از خود با استفاده از هرگونه روش مشروع، خللی وارد نمی‌آورد.

تصویب این معاهده به دلیل توسعه روش‌های جنگی جدید و به‌روز نبودن قواعد ناظر بر هدایت مخاصمات بود. اکنون غیرنظامیان مشمول حمایت بیشتری در مقابل آثار جنگ هستند.

پروتکل اول یادآوری می‌کند که حق طرف‌های درگیر در انتخاب روش‌ها و ابزارهای جنگی نامحدود نبوده و کاربرد سلاح‌ها، موشک‌ها، مواد و تاکتیک‌هایی را که باعث ایجاد جراحات‌های بیش‌ازاندازه و رنج غیرضروری می‌شوند، ممنوع می‌دارد (ماده‌ی ۳۵).

پروتکل اول چه قواعد جدیدی دربردارد؟

پروتکل اول، تعریف کنوانسیون‌های ژنو از درگیری‌های مسلحانه‌ی بین‌المللی را بسط داده تا شامل جنگ‌های آزادی‌بخش ملی نیز بشود (ماده‌ی ۱) و هدف مشروع برای حمله‌ی نظامی را تعیین می‌کند. پروتکل اول به خصوص:

الف) حملات کور کورانه و حملات تلافی‌جویانه علیه موارد زیر را ممنوع می‌کند:

- جمعیت غیرنظامی و غیرنظامیان (ماده‌های ۴۸ و ۵۱)؛
- اموال غیرنظامی (ماده‌های ۴۸ و ۵۲)؛
- اشیایی که برای بقای جمعیت غیرنظامی ضروری است (ماده‌ی ۵۴)؛
- اموال فرهنگی و اماکن مذهبی (ماده‌ی ۵۳)؛
- فعالیت‌ها و تأسیساتی که حاوی نیروهای خطرناکی هستند (ماده‌ی ۵۶)؛
- محیط زیست طبیعی (ماده‌ی ۵۵).

بیشتر حملات و دیگر اعمال ناقض این ممنوعیت‌ها، تحت شرایطی، نقض فاحش حقوق بشردوستانه بوده و جنایت جنگی هستند.

ب) حمایت اعطا شده توسط کنوانسیون‌های ژنو به همه‌ی کارکنان، واحدها و وسائل حمل و نقل درمانی را، چه نظامی و چه غیرنظامی، گسترش می‌دهد (مواد ۳۱-۸)؛

ج) تکلیف جستجوی مفقودین را مقرر می‌دارد (ماده‌ی ۳۳)؛

د) قواعد مربوط به امدادسانی به غیرنظامیان را تقویت می‌کند (مواد ۷۱-۶۸)؛

ه) از فعالیت سازمان‌های دفاع غیرنظامی حمایت می‌کند (مواد ۶۷-۶۱)؛

و) اقداماتی را که کشورها باید برای تسهیل اجرای حقوق بشردوستانه انجام دهند، مشخص می‌کند (مواد ۹۱-۸۰).

ماده‌ی ۹۰ پروتکل اول، یک کمیسیون بین‌المللی حقیقت‌یاب را برای رسیدگی به موارد نقض فاحش و یا نقض جدی کنوانسیون‌ها و پروتکل اول، ایجاد کرده‌است. بسیاری از کشورهای عضو پروتکل اول، صلاحیت این کمیسیون را پذیرفته‌اند.

هدف پروتکل دوم چیست؟

بیشتر درگیری‌های بعد از جنگ جهانی دوم، غیربین‌المللی بوده‌اند. تنها قاعده موجود در کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو قابل اعمال بر این گونه درگیری‌ها، ماده‌ی ۳ مشترک در چهار کنوانسیون ژنو است. گرچه ماده‌ی ۳ به اصول اولیه حمایت از افراد در زمان جنگ اشاره دارد، اما این ماده برای حل مشکلات جدی ناظر بر مسائل

بشردوستانه در درگیری‌های داخلی، کافی نیست. از این رو، هدف از پروتکل دوم همانا تضمین اعمال قواعد اصلی / اولیه حقوق جنگ در درگیری‌های داخلی است. البته این پروتکل به هیچ روی حق و یا ابزار دولت‌ها را برای حفظ و تامین نظم و قانون محدود نکرده و مداخله‌ی خارجی را هم توجیه نمی‌کند (ماده‌ی ۳ پروتکل دوم).

در نتیجه، متابعت از قواعد مندرج در پروتکل دوم به معنای به رسمیت شناختن گروه‌های مسلح مخالف نیست.

پروتکل دوم چه قواعد جدیدی دربردارد؟

برخلاف ماده‌ی ۳ مشترک در کنوانسیون‌های چهارگانه، که معیار مناسبی برای تعریف درگیری داخلی ارائه نمی‌کند، پروتکل دوم مفصلاً "به زمینه اعمال این معاهده پرداخته و درگیری‌های کم شدتی مانند تنش‌های داخلی و آشوب را خارج از حوزه اعمال این پروتکل قرار می‌دهد.

وضعیت‌های مشمول پروتکل دوم، درگیری‌های غیربین‌المللی‌ای هستند که در قلمروی یک کشور و بین نیروهای مسلح آن کشور و نیروهای مسلح شورشی که بخشی از قلمروی آن دولت را در کنترل دارند، اتفاق می‌افتند.

ماده‌ی ۳ مشترک بذر ملاحظات بشردوستانه را در حقوق ناظر بر جنگ داخلی کاشته‌است، اما پروتکل دوم از این قدم اولیه، بسیار فراتر می‌رود.

پروتکل دوم به خصوص:

الف) تضمینات بنیادینی را که همه افرادی که در مخاصمات شرکت نداشته و یا دیگر ندارند از آن منتفع می‌شوند، تحکیم می‌کند (ماده‌ی ۴)؛

ب) برای افراد محروم از آزادی حقوقی را مقرر می‌دارد و برای افرادی که در ارتباط با درگیری‌های مسلحانه، محاکمه می‌شوند، ضمانت‌های قضایی در نظر می‌گیرد (مواد ۵-۶)؛

ج) حمله به موارد زیر را ممنوع می‌کند:

- جمعیت غیرنظامی و غیرنظامیان (ماده‌ی ۱۳)؛
- اشیایی که برای بقای جمعیت غیرنظامی ضروری هستند (ماده‌ی ۱۴)؛
- فعالیت‌ها و تأسیساتی که حاوی نیروهای خطرناک هستند (ماده‌ی ۱۵)؛
- اموال فرهنگی و اماکن مذهبی (ماده‌ی ۱۶)؛
- د) جابجایی اجباری غیرنظامیان را تنظیم می‌کند (ماده‌ی ۱۷)؛
- ه) از مجروحان، بیماران و کشتی‌شکستگان حمایت می‌کند (ماده‌ی ۷)؛

و) از کارکنان مذهبی و همه‌ی کارکنان، واحدها و وسائل حمل و نقل درمانی، چه نظامی و چه غیرنظامی، حمایت می‌کند (ماده‌های ۹-۱۱)؛

نقل درمانی، چه نظامی و چه غیرنظامی، حمایت می‌کند
(ماده‌های ۹-۱۱)؛

ز) حق استفاده از نشان‌های صلیب سرخ و هلال احمر را به افرادی
که مجاز به این کار هستند، محدود می‌کند.

چرا باید به پروتکل‌های الحاقی ملحق شد؟

پروتکل‌های الحاقی اول و دوم ۱۹۷۷ توسط تعداد زیادی از کشورها پذیرفته شده‌اند، اما نه همه‌ی کشورها. پذیرش جهانی این اسناد بسیار ضروری است، چرا که این اقدام، گام مهمی در جهت رعایت تعهدات مندرج در این پروتکل‌ها از سوی همه طرف‌های درگیر است.

تنها هنگامی که همه‌ی کشورها متعهد به اجرای کلیه‌ی اسناد تشکیل‌دهنده حقوق بین‌المللی بشردوستانه باشند، تضمین حمایت عادلانه از همه‌ی قربانیان درگیری‌های مسلحانه ممکن می‌شود.

کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ آمادگی دارد از طریق اداره مشورتی حقوق بین‌المللی بشردوستانه، هرگونه کمک و اطلاعات مورد نیاز را به کشورهایی که مایل به تصویب پروتکل‌های الحاقی هستند ارائه نماید. اداره مشورتی به‌ویژه می‌تواند مجموعه‌ای از اسناد تصویب پروتکل‌ها را برای تسهیل این روند به دولت‌ها عرضه کند.

کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ

تهران، خیابان آفریقا، خیابان تابان شرقی، پلاک ۷۵

تلفن: ۴-۳۰۳۸۵۵۸۸۷۸۸ فکس: ۰۳۳۷۸۳۸۸۷۸۸

پست الکترونیکی: teheran.teh@icrc.org

وب سایت: www.icrc.org

ICRC